

סקירת מלחמת יום הכיפורים

בעז זלמנוביץ¹

הרקע למלחמה

התהליך המדיני (אוגוסט 1970 - אוקטובר 1973)

מסיום מלחמת ששת הימים ועד לסיום מלחמת ההתשה נדמה היה כי הסכם מדיני בין ישראל למצרים הוא בלתי אפשרי לנוכח שלושת הלאוויים שעליהם הכריז נשיא מצרים נאצר בעקבות מלחמת ששת הימים. אלה שללו הכרה בישראל, משא ומתן עימה והסכם שלום. ההסכם להפסקת מלחמת ההתשה, מותו של הנשיא נאצר מייד לאחר סיום מלחמת ההתשה והחלפתו באנוואר סאדאת פתחו את האפשרות למשא ומתן מדיני. למרות מאמצי התיווך של מזכיר המדינה של ארצות הברית לא הצליחו שני הצדדים להגיע לעמק השווה. על אף איום סאדאת שעבור מצרים שנת 1971 היא "שנת ההכרעה", הבינו כל הצדדים שגם היוזמה להסדר חלקי או להסכם ביניים כשלה.

לנוכח חוסר ההתקדמות בציר המדיני המשיך סאדאת לפעול להידוק היחסים עם ברית המועצות כדי לקבל את הציוד הצבאי הנדרש למלחמה

1 מבוסס על סקירות שנכתבו עבור אטלס מלחמת יום הכיפורים בידי ד"ר מאור לוי, ד"ר אהד לסלוי, ד"ר זאב אלרון ואל"ם (במיל") בעז זלמנוביץ.

כוללת עם ישראל. נוסף על כך חיזק את קשריו עם סוריה, שהתנגדה בכל תוקף לכל סוג של משא ומתן מדיני עם ישראל, וב־1971 החלו מנהיגי שתי המדינות לתכנן התקפה בשתי חזיתות.

אולם למרות ההסכמים לא סיפקה ברית המועצות את כל הציוד למצרים, ובקיץ 1972 החליט סאדאת להפסיק חד־צדדית את נוכחותם הקבועה של יועצים ושל מדריכים רוסים במצרים. ההתנתקות מהתלות הסובייטית גם הביאה אותו לשנות את תוכנית המלחמה המצרית, וללא ידיעת סוריה שינה את ההנחיה ממלחמה כוללת לכיבוש סיני למלחמה מוגבלת שתכליתה שינוי המצב הקיים (סטטוס קוו) לאורך התעלה.

המתיחות באפריל 1973

בשלוש הפגישות בין אסד לסאדאת בשנת 1973 תיאמו המנהיגים את תוכנית ההתקפה וקבעו את עיתוי התקיפה המדויק. באפריל 1973 לישראל נמסר מידע מודיעיני ממקורות שונים, והוא הצביע על כוונה מצרית לפתוח במלחמה בחודשים הקרובים. נודע לה על העברות ציוד צבאי למצרים ולסוריה, על תרגיל מפקדות נרחב בצבא המצרי ועל תנועת כוחות לעבר אזור התעלה. הערכת אמ"ן הייתה שאין מדובר בהיערכות למלחמה ושהסבירות לכך נמוכה. למרות זאת שר הביטחון משה דיין והרמטכ"ל דוד אלעזר (דדו) החליטו להתייחס בחומרה למידע ההתרעתי ולהיערך לאפשרות של מלחמה. בעקבות זאת הועלתה הכוונות בצה"ל, קודמו טנקים ותותחים לקו החזית, גויסו עשרת אלפי חיילי מילואים, גובשה תוכנית "כחול לבן", שבה הואצו תהליכי בניין הכוח לשיפור המוכנות הצבאית (זורזו עבודות הנדסיות לשיפור מכשולי הנ"ט ברמת הגולן והוקדמה הקמת מפקדת אוגדה חדשה ועוד), עודכנו התוכניות האופרטיביות ונבחנו שוב הנחות היסוד האסטרטגיות לגבי מטרות המלחמה של ישראל. כעבור שבועיים נראה היה שאמ"ן דייק בהערכתו, שהרי לא פרצה מלחמה, אך בצה"ל המשיכו לשפר את המוכנות למלחמה. דבר זה חיזק את התפיסה (הקונספציה) שמצרים לא תצא למלחמה כל עוד לא תתגבר על היתרון הצבאי, בעיקר האווירי, של צה"ל, ושסוריה לא תצא למלחמה בלעדי מצרים.

יחסי כוחות ישראל-מדינות ערב

סמ"ר	סט"ר	סטי"ל	משחתות	זוללות	קני ארטילריה	טנקים	אוגדות/דיוויזיות	סוללות טק"א	מסוקים	מטוסי תובלה	מטוסי קרב	
18	-	14	-	-	570	2,100	6	5	74	32	311	ישראל
-	30	17	8	12	2,300	2,200	10	55	80	147	400	מצרים
-	13	9	-	-	1,200	1,650	5	25	12	45	292	סוריה

יחסי הכוחות 1973

תוכניות המלחמה של מדינות ערב

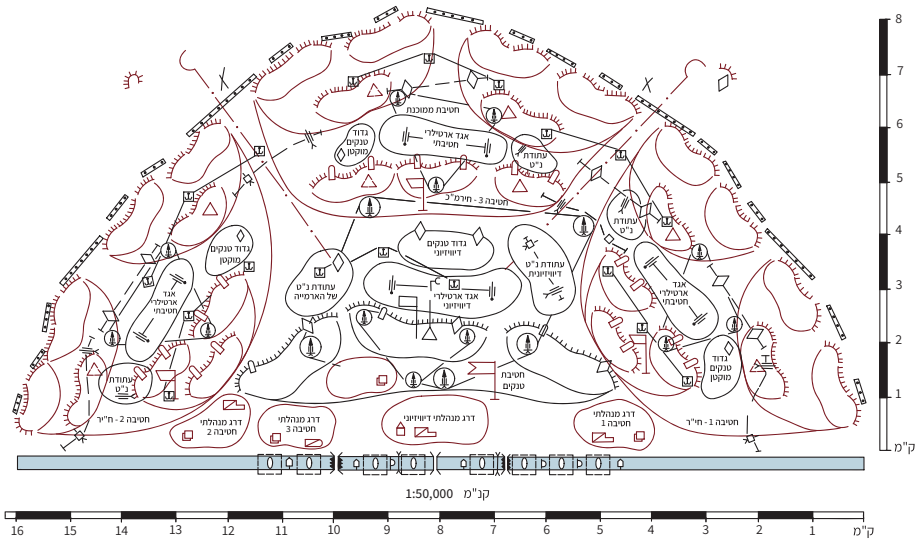
תוכנית המלחמה המצרית

עד מות נאצר בספטמבר 1970 עמד העיקרון "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח" בבסיס "תוכנית 200" לכיבוש חצי האי סיני כולו. עם עלייתו לשלטון שינה הנשיא סאדאת את ההנחיה והורה לפתח תוכנית מוגבלת שיעדיה מעברי ההרים במרחק של 45-60 ק"מ מהתעלה (שנקראה "גרניט 2" ו"תוכנית 41"). בספטמבר 1971 גיבש סאדאת רעיון אסטרטגי חדש. עיקרו היה לערער את תפיסת הביטחון הישראלית על ידי כיבוש יעדים בהיקף מוגבל בגדה המזרחית של תעלת סואץ ועל ידי הגנה עיקשת עליהם תוך גרימת אבדות רבות בנפש ובנשק לצה"ל. מכך צפה שתתערער נכונות ישראל להמשיך להחזיק באדמה מצרית, ותתאפשר שבירת הקיפאון המדיני והנעת מעצמות העל לתהליך שיחזיר את הריבונות המצרית בסיני בתנאים סבירים.

על פי האסטרטגיה המצרית, כדי ליצור את התנאים האידיאליים למלחמה נדרש לנקוט גם צעדים מדיניים ובהם תיאום צבאי עם סוריה, כך שישראל תיאלץ לפצל את כוחותיה בין שתי חזיתות; שיתוף מדינות ערב נוספות בתוכנית המלחמה ובמאמץ המלחמה; ומהלכים דיפלומטיים עם מדינות המפרץ כדי לקדם את הרעיון של "מלחמת הנפט" כאמצעי לחץ על מעצמות העל.

התוכנית החדשה הציבה מענה לשלוש בעיות מבצעיות עיקריות. הראשונה הייתה העליונות האווירית של ישראל, שאימה על נכסים אסטרטגיים

בעומק מצרים. בעקבות זאת עיבתה מצרים את מערכי הסק"א (טילי קרקע-אוויר), והתאימה את התקדמות כוחות היבשה בהתאם לכיסוי "מטריית הטילים". בעיה שנייה הייתה מערך ההגנה הישראלי שלאורך תעלת סואץ. לשם כך נבנו ואומנו מערכי צליחה על פי תורת הלחימה הסובייטית תוך עקיפת המעוזים וכיבושם רק בשלב מאוחר יותר. הבעיה השלישית הייתה היתרון האיכותי של ישראל בקרבות שריון בשטח פתוח. לכן התוכנית צמצמה את מרחב התמרון של ישראל לנהל לחימה בתנועה ובאש והתבססה על הגנה סטטית נגד התקפות השריון הישראלי תוך הרוויית השטח באמצעים שונים נגד טנקים.

מרשם צליחה דיוויזיוני

תוכנית המלחמה הסורית

לאחר מלחמת ששת הימים שאפה סוריה לכבוש שוב את רמת הגולן, אך לא היה לה הכוח הצבאי הנדרש לממש מטרה זו. עם עליית חאפז אל-אסד לשלטון בנובמבר 1970, החל הצבא הסורי לעבור שדרוג תוך התבססות מסיבית על הסיוע הסובייטי. בשל נחיתותה מול ישראל התאפשרה היציאה למלחמה רק כאשר בפברואר 1973 החליטה מצרים לפתוח בהתקפה מתואמת נגד ישראל. בשונה מגזרת סיני, בגזרת רמת הגולן אין

מכשול טבעי כמו תעלת סואץ, והאתגר האופרטיבי העיקרי הוא להבקיע מערך הגנה מלאכותי רדוד ומאויש בדלילות, המתבסס על ניצול התילים השולטים על המעברים ההכרחיים. כדי להתגבר על הנחיתות הכמותית והאיכותית של הצבא הסורי התבססה התוכנית על הונאה בשלב המקדים, וזו התבטאה בפריסת כוחות ברצועות ההגנה הקדמיות באופן שידמה היערכות הגנתית. התוכנית הייתה לפרוץ את קו ההגנה הישראלי ולהגיע עד לקו המפלים או למעברים שעל הירדן תוך 24 שעות כדי לסיים את שלב ההתקפה לפני שכוחות המילואים של צה"ל יגיעו לזירה. תוכנית ההבקעה כללה הפעלה מסיבית של אש ארטילרית תוך התקדמות של שלוש דיוויזיות חי"ר מתוגברות בחטיבת שריון. בד בבד התאמן כוח קומנדו להשתלט על מוצב החרמון, שהוא נכס אסטרטגי השולט בתצפית על כל מרחב הלחימה.

תוכניות המלחמה של צה"ל

התוכניות בחזית המצרית

תוצאות מלחמת ששת הימים יצרו מרחק רב בין קו המגע - תעלת סואץ - ובין שטח מיושב בישראל. מרחבי התמרון אפשרו לקיים התרעה מספקת ויכולת לנהל בתחילה קרב הגנה ניידת, אולם הדרג המדיני וראשי צה"ל דבקו בבלימה על קו התעלה ובמעבר מהיר למתקפה ובכללה צליחת התעלה. ערב פרוץ המלחמה לפיקוד הדרום היו שתי תוכניות הגנה. האחת, תוכנית "שובך יונים", שהוגדרה כמענה לתרחיש של חידוש הלחימה במאפיינים דומים לאלו של מלחמת התשה - ניסיונות מקומיים לתפוס מאחזים בקו התעלה ופעולות קומנדו בגזרת סיני. השנייה, תוכנית "סלע", נועדה למקרה של מתקפה כוללת. בכל תוכנית ניתן לחיל האוויר מקום מרכזי בהגנה עד להגעת כוחות המילואים.

כמו כן לצה"ל היו ארבע תוכניות התקפיות לחזית הדרום שכללו צליחה מעבר לתעלת מפרץ סואץ. מימושן היה מותנה בכך שחיל האוויר ייהנה מחופש פעולה בשמי מצרים ויוכל לסייע בחופשיות לכוחות הקרקע, ושההתקפה המצרית תיבלם ללא הישגים קרקעיים בגדה המזרחית של תעלת סואץ. התוכנית הנרחבת מבין הארבע הייתה "חתול מדבר". מטרתה להשתלט על המרחב שבין פורט סעיד בצפון, לאבו חמד במערב ולסואץ בדרום, תוך השמדת הצבא המצרי בגזרה. בספטמבר 1973 הציע מפקד פיקוד הדרום לשנות את תוכנית "חתול מדבר" לתוכנית "אבירי לב". השינוי המרכזי בתוכנית החדשה היה לרכז את מאמץ הצליחה שמצפון לאגם המר בסד"כ של שתי אוגדות. על בסיסה תוכנן מהלך הצליחה במלחמה.

התוכניות בחזית הסורית

בשל עומקה המוגבל של רמת הגולן, בשל הימצאות יישובים אזרחיים ברמה ולנוכח הבנה כי הצבא הסורי נחות, נועדה תוכנית ההגנה על רמת הגולן למנוע כל הישג מהאויב, להנחיל לו מפלה צבאית ולהשמיד את כוחותיו. תוכנית זו התגבשה על בסיס הנחות אופרטיביות: המבנה הטופוגרפי של רמת הגולן מאפשר לסוריה לפרוץ את הגבול כמעט לכל אורך החזית, ובשל היעדר עומק אסטרטגי אין אפשרות לנהל קרב נסיגה והשהיה נייד; לארטילריה הסורית עליונות על פני צה"ל, וביכולתה להפעיל אש על כל מרחב רמת הגולן. לכן ליחידות החי"ר אין תפקיד בלחימה מעבר למשימה של תצפיות בקו המגע; יידרשו 36 שעות לגייס את הכוח הנדרש לבלום התקפה רבתי של סוריה ולצאת להתקפות נגד. בשעות אלו תוטל בלימת הכוחות הסוריים על הכוחות הסדירים, שבמרכזם השריון, בסיוע של חיל האוויר.

על פי הנחות אלו, גובשו תוכניות הגנה לשלושה תרחישים שונים: "חול ים" - נועדה להתמודד עם מצב של "ימי קרב" מוגבלים ("קפיטל") והתבססה על כוחות סדירים בלבד; "גיר" - תוכנית ביניים שכללה את הסד"כ המינימלי להגנה על רמת הגולן מפני התקפה סורית ללא אפשרות למעבר להתקפה. התוכנית התבססה ברובה על סד"כ סדיר מתוגבר בכוח מילואים חלקי; "סלע" - תוכנית מטכ"לית להגנה במקרה של מלחמה כוללת, עם הבסיס הנדרש למעבר להתקפה. התוכנית כללה גיוס מלא של שתי האוגדות 36 ו-210. הגיוס וההיערכות תוכננו להסתיים אחרי 36 שעות מקריאה. פיקוד הצפון ניצל את כוננות "כחול לבן" באביב 1973 כדי לשפר את מוכנותו להגנה.

נוסף על כך ערב המלחמה לצה"ל היו שש תוכניות מגירה התקפיות לחזית הסורית. התוכנית הנרחבת ביותר, "זאב ערבית", נועדה לפרוץ בגזרה רחבה של שתי אוגדות בין רפיד לקוניטרה מול דיוויזיה 9 הסורית, ובכך יתאפשר לכוחות צה"ל לנוע צפונה ומזרחה ולאיים על דמשק.

לקראת מלחמה

באוגוסט הוכרז על סיום כוננות "כחול לבן". הגם שהיו סימנים להמשך ריכוז כוחות רבים של צבאות מצרים וסוריה במערכים קדמוניים. בספטמבר התנהל "יום קרב" בין ישראל לסוריה ששיאו היה בקרב אווירי, ובו הופלו 13 מטוסי מיג. תקרית זו גרמה להטיה בפרשנות שניתנה לידיעות על תגבור

כוחות המערך הסורי ברמת הגולן. ההסבר של גורמי אמ"ן למהלכים הסוריים היה שמדובר בתגובה על התקרית ולא בהכנות למלחמה. גם התרעה שהעביר בסוף ספטמבר מלך ירדן חוסיין לראש הממשלה גולדה מאיר בפגישה אישית לא שינתה את הערכת המודיעין. יתרה מזו, אף שבתחילת אוקטובר החל תרגיל נרחב בצבא המצרי, שהתאפיין בגיוס מילואים ובהעברת כוחות לאזור התעלה, פרשנות המודיעין עמדה בעינה - מדובר בתרגיל בלבד.

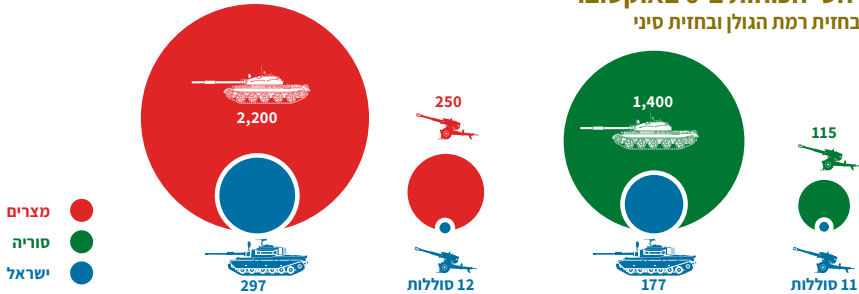

כ־30 טנקים מכוסים ברשתות הסוואה, דרום-מערב לקנטרה, 4 באוקטובר, 13:00

בדרגי הביניים והזוטרים באמ"ן, במודיעין פיקוד הצפון ובחיל הים ערערו על הערכת בכירי אמ"ן שלא צפויה מלחמה, אך דעתם נדחתה. גם ידיעות מהמעוזים, שלפיהן החלו המצרים לפרוץ ירידות לתעלת סואץ ולרכז אמצעי צליחה, וידיעות מפיקוד הצפון, שלפיהן החלו הסורים להניע חטיבות שריון לקו החזית, לא שינו את עמדת צמרת אמ"ן. רק

ב-5 באוקטובר, כשמשפחות היועצים הסובייטים יצאו בחיפזון מסוריה וכשהמקור המצרי שפגש את ראש המוסד צבי זמיר בלונדון מסר התרעה ממוקדת על כך שמחר תפרוץ מלחמה, השתנתה הערכת אמ"ן. זה היה בגדר מעט מדי ומאוחר מדי לצה"ל.

יחסי הכוחות ב-6 באוקטובר בחזית רמת הגולן ובחזית סיני

יחסי הכוחות בחזיתות ב-6 באוקטובר 1973

המלחמה בחזית הדרום

במלחמת יום הכיפורים ניהל פיקוד הדרום, בפיקודו של אלוף שמואל גונן (גורודיש), ומ-10 באוקטובר בהובלת מפקד החזית רא"ל (במיל') חיים בר-לב, את המערכה בחזית המצרית.

מצהרי 6 באוקטובר עד שעות הבוקר של 8 בחודש - מגננה ("בלימה")

ב-6 באוקטובר היה פיקוד הדרום ערוך ללחימה על בסיס יחידות סדירות בלבד, וחיילי המילואים מגדוד 68 של החטיבה הירושלמית (16) היו במעוזים. במערך המצרי שבקו התעלה היו שתי ארמיות שכללו כ-1,700 טנקים, כ-2,000 קני ארטילריה, מערך טק"א צפוף וכ-400 מטוסי קרב. כמו כן למצרים היו כוחות קומנדו, צנחנים ונחתים. נוסף על כך כוחות חי"ר עם שפע נשק נגד טנקים ויחידות שצוידו במתקנים שנועדו לפרוץ את סוללת העפר שבצד הישראלי באמצעות סילוני מים.

התוכנית המצרית נפתחה בשאיפה לצלוח את התעלה ולהגיע בשלב ראשון עד לכ-10 ק"מ מזרחה ממנה - לכביש שכונה "ציר החת"ם". לאחר מכן תוכננה התארגנות, ובמהלכה יורחבו ראשי הגשר ודיוויזיות השריון תצלחנה את התעלה. הכוונה הייתה להתבסס בראשי גשר אלה, במרחק

5-10 ק"מ ממזרח לתעלה, ובכך לקבע את ההישג המצרי. תקיפה נוספת מזרחה תישקל בהתאם להתפתחויות. מול אלה עמדה אוגדה 252, בפיקוד אלוף אלברט מנדלר, עם שלוש חטיבות שריון סדירות (14, 401 ו-460), אחת בחזית ושתיים בעורף, ועם שבע סוללות ארטילריה.

בשעה 13:55 פתחו המצרים באש ארטילרית כבדה ובתקיפות מטוסים, וכעבור זמן קצר החלו צולחים את התעלה. ביממה הראשונה התנהלו קרבות עזים בחזית התעלה ובקרבת המעוזים אשר כותרו ונקלעו למצוקה. המצרים העבירו כוחות חי"ר לגדה המזרחית ולאחר מכן כוחות שריון ופעלו לבסס את ראשי הגשר הארמיוניים. הפיקוד המשיך במאמציו לייצב קו בלימה לאורך ציר החת"ם.

ב-7 באוקטובר המשיכו המצרים להעביר כוחות לגדה המזרחית, לבסס את ראש הגשר ולתקוף מעוזים בכוחות חי"ר ושריון. אוגדת סיני, שספגה אבדות ניכרות בקרבות עד כה, המשיכה במאמצי בלימה. מטוסי חיל האוויר תקפו את הגשרים המצריים, פגעו בחלקם, אך לא הצליחו למנוע לחלוטין את מעבר הכוחות המצריים. ב-7 בחודש הגיעו אוגדות המילואים לזירת הלחימה. אוגדה 162, בפיקוד אלוף אברהם אדן ("ברן"), התקדמה לגזרה הצפונית של התעלה. הרכבה היה נתון לשינויים רבים, אולם רוב הזמן פעלו בפיקודה חטיבת השריון 500, חטיבת השריון 460 וחטיבת השריון במילואים 217. אוגדה 143, בפיקוד אלוף (במיל') אריאל שרון, קיבלה את האחריות לגזרה המרכזית, ועיקר כוחותיה היה חטיבת השריון 14, שב-7 באוקטובר הועברה אליה מאוגדה 252, חטיבת השריון במילואים 421 וחטיבת השריון 600. אוגדה 252 נערכה בגזרה הדרומית ופיקדה על חטיבת השריון 401 ועל חטיבות המילואים 164 ו-875. תא"ל קלמן מגן פיקד על המרחב הצפוני של חטמ"ר 275 ועל איגוד כוחות ("כוח נמר"). הכוח כלל את החטיבות הממוכנות 204 ו-11. ב-9 בחודש הוקם מרחב שלמה, בפיקוד אלוף (במיל') ישעיהו (שייקה) גביש, ושטח האחריות של פיקוד הדרום צומצם.

המעוזים עמדו בלחימה רצופה מפתיחת האש. הם פעלו כמיטב יכולתם כדי לשבש את הצליחה המצרית והעבירו דיווחים על תנועות האויב. עם זאת ספגו נפגעים רבים ולא היה בכוחם לעצור את הכוחות שהתקיפו אותם ושחסמו את דרכי הגישה אליהם. עם פרוץ הלחימה היו 16 מעוזים מאוישים. ב-7 בחודש ניתנה ההוראה לפנותם, אך אלו כבר היו מוקפים בכוחות מצריים. כוחות השריון לחמו כדי לחבור למעוזים ולפנותם, ובימים 7-9 בחודש פונו אחד עשר. האחרים היו מנותקים, וכל הניסיונות

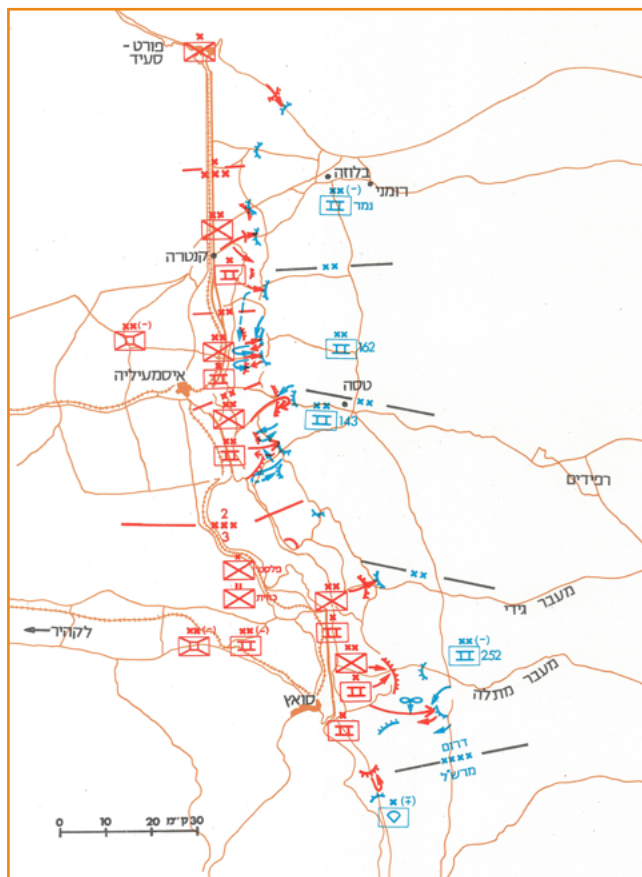
לחבור אליהם נכשלו. שניים מהם נכנעו ב-7 באוקטובר, השלישי נכנע למחרת, ושניים נוספים - ב-9 בו. "מעוז המזח", מול פורט תופיק, לחם עד 13 בחודש ונכנע בחסות הצלב האדום, ומעוז "בודפשט" עמד בהתקפות והיה המעוז היחיד שלא נפל.

8 באוקטובר - מתקפת־הנגד הכושלת

בליל 7-8 באוקטובר הורה הרמטכ"ל לצאת למחרת להתקפות־נגד ברמת הגולן ובסיני. בעוד המתקפה הצפונית נחלה הצלחה, נכשל פיקוד הדרום שהתבסס על כוחות אוגדה 162. בשל בעיות שליטה ומיצוי הכוח המתקפה הסתכמה בשתי התקפות גדודיות נפרדות על המערך המצרי ובתזוזת כוחות אוגדה 143 לדרום ושיבה לעמדותיה בעקבות התפתחות האיום המצרי. מערך הכוחות השתבש, ובערבו של אותו יום היה ברור כי התקפת־הנגד נכשלה וכוחותינו ספגו אבדות. למרות הכישלון שיבשה ההתקפה את תוכניות המצרים ומנעה מהם להעמיק את ראש הגשר ל-10-12 ק"מ, כפי שתכננו, והם נבלמו בקו "ציר החת"ם", והצליחו להיאחז בו רק במספר מקומות. בעקבות ההתפתחויות באותו יום הוחלט לרכז את המאמץ בחזית הסורית, שבה התפתחה התקפת־הנגד כמתוכנן, ולהיערך למגננה בחזית המצרית.

9-13 באוקטובר - המגננה בסיני

לאחר 8 באוקטובר פעל פיקוד הדרום בעיקר בקרבות הגנה וביוזמות מקומיות כדי לחלץ את לוחמי המעוזים שטרם פונו או הוכרעו. כעת עובו מערכי ההגנה ביחידות ארטילריה שסייעו לשבור את המתקפות. ב-9 בחודש הרחיבה אוגדה 143 את לחימתה בגזרתה, ועל אף אבדותיה הכבדות מצאה שהתפר בין הארמיות פתוח. לאחר קרבות 9 באוקטובר נפסקו יוזמות ההתקפה. בשטח פעלו הכוחות לבלום התקפות מצריות מקומיות ולשפר את מערכי ההגנה. המטכ"ל, הפיקוד והכוחות המתינו למעבר כוחות השריון המצריים לגדה המזרחית לקראת המתקפה הצפויה. הדיונים בפעולות הנדרשות ובסוגיית הפסקת האש התקיימו בבוקר 12 באוקטובר. בשעות הצהריים התקבלה ידיעה על מתקפה מצרית מזרחה ביממה הקרובה, והפיקוד נערך לקבלה. השקט היחסי נוצל לארגן את המסגרות, להשלים רק"ם, כוח אדם ותחמושת, לתכנן את מהלך הצליחה על פי תוכנית "אבירי לב" ולזרז ריכוז אמצעי הצליחה והשמשותם. ב-13 בחודש בשעה 11:00, תוך כדי בלימת התקפה מצרית בגזרת אוגדה 252, נהרג מפקדה, אלוף מנדלר, ואת מקומו תפס קלמן מגן שהועלה לדרגת אלוף.

מבצעים עיקריים בחזית המצרית 14-6 באוקטובר

14 באוקטובר - שבירת המתקפה המצרית מזרחה

בבוקר 14 באוקטובר בשעה 06:00 החלה המתקפה המצרית בהרעה ארטילרית כבדה של 15 דקות על עמדות יחידות צה"ל שממול לצירי ההתקפה, ולאחר 06:30 יצאו לדרך חמישה מאמצים בתשעה צירים. תוך כשעתיים נבלמו מרבית היחידות המצריות, והן סבלו מאבדות כבדות. בחלק מהגזרות נמשכו הקרבות עד שעות אחר הצהריים, אך תוצאות יום הקרב (כ-200 טנקים מצריים שנפגעו לעומת 20 טנקי צה"ל) שינו את מאזן

הכוחות ואת הלך הרוח בפיקוד הדרום. בערב נערכה קבוצת הפקודות הפיקודית למבצע "אבירי לב", וניתן אישור הדרג המדיני לצלוח את תעלת סואץ.

ליל 15-16 עד 18 באוקטובר - הצליחה

למקום הצליחה נבחר אזור דוור סואר שבצפון האגם המר, ליד מעוז "מצמד". השיקולים לבחירתו היו אלה: שימש אזור "התפר" בין שתי הארמיות המצריות וניתן היה להגיע אל התעלה בלי לנהל קרב הבקעה; האגם המר היה אגף בטוח מפני התקפות אויב מדרום; ועוד לפני המלחמה במקום זה הוכשרה "החצר" - רחבה ששימשה מקום ריכוז לכוחות הצולחים. ב־15 בחודש עם ערב החלה מערכת הצליחה. חטיבה 14 הגיעה לציר "לקסיקון", חלק ממנה עבר צפונה לצומת "טרטור", ואז התעורר המתחם המצרי במקום והתפתח קרב עז. מאמצים חוזרים ונשנים להסתער על הצומת ולטהר את ציר "טרטור" נכשלו. בעוד הקרב נערך בצפון אזור הצליחה - נעה חטיבת הצנחנים במילואים 247 אל התעלה וחצתה אותה. עד לבוקר המחרת הצליחו הצנחנים לייצב ראש גשר בגדה המערבית והמתינו לחציית הטנקים וכוחות נוספים, אלא שמעבר הכוחות התעכב. בגשר הגלילים אירעה תקלה ונדרש זמן לתקנו. הדוברות לא יכלו לעבור בצירים הפקוקים בכלי רכב, סטו לשוליים ושקעו בחול. רק ה"תמסחים" הצליחו להגיע אל התעלה, גלשו למים עם שחר והעבירו 17 טנקים ומספר נגמ"שים מחטיבה 241 לגדה השנייה.

בבוקר 16 בחודש התבססו הצנחנים בראש הגשר, וכוח הטנקים יצא מזרחה ופשט על מספר סוללות טק"א. המצרים עדיין לא קלטו את המתרחש ולא איכנו את המאמץ הישראלי, וראש הגשר בגדה המערבית לא הוטרד במיוחד. שונה היה המצב בגדה המזרחית. כוחות חטיבה 14 לחמו באזור צומת "טרטור" - "לקסיקון" שהיה קריטי לתנועת הכוחות. לאחר קרב קשה השתלטו על הצומת, אך לא הצליחו לפתוח את הציר. במשך היום, בעמידה עיקשת, מנעו מהמצרים להתקדם דרומה ולסכן את המסדרון הצר אל אזור הצליחה. הצירים נותרו חסומים והגשר עדיין לא הוקם; לפיכך הורה מפקד החזית להפסיק להעביר כוחות מערבה כל עוד אין גשר מחשש כי צפויה להם סכנת ניתוק.

אוגדה 162 אמורה הייתה לצלוח אחרי הכוחות הראשונים של אוגדה 143, אך בנסיבות הקיימות לא התאפשר הדבר, ולכן הוטל עליה לפתוח

את הצירים החסומים ולהעביר את הדוברות לתעלה. במשך היום והלילה התכתשו כוחות מהאוגדה עם האויב. הלחימה בצירים, ובכלל זאת בקרב גדוד 890 "חווה הסינית", ריתקה את המצרים ואפשרה להעביר את הדוברות בציר "עכביש" שמדרום, והן הצליחו להגיע לתעלה בבוקר 17 בחודש. השקתן ובניית הגשר הסתיימו לקראת ערב. נראה כי ביום זה עמדו המצרים על המתרחש והחלו בהפגזה כבדה על אזור הצליחה ועל ראש הגשר, ואף הניעו כוחות ממזרח לתעלה לעבר אזור הצליחה. כוחות מאוגדה 162 ומאוגדה 252 נלחמו בחטיבה מצרית 25 שנעה לאורך האגם המר והשמידוה. במשך היום בשתי הגדות נערכו קרבות להרחבת ראש הגשר ופרוודור הצליחה.

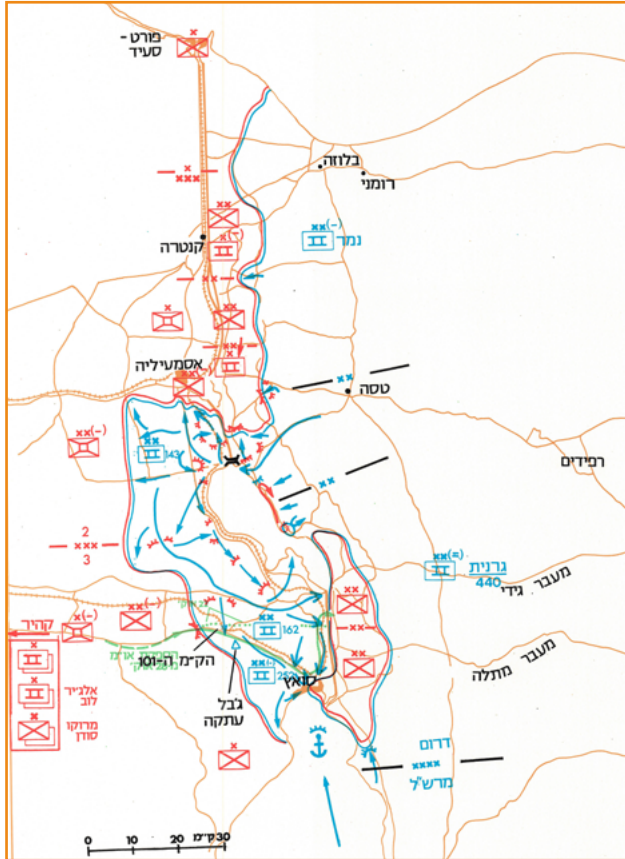
18-24 באוקטובר - ההכרעה

בליל 17-18 באוקטובר חצתה אוגדה 162 את התעלה, ועם שחר בגדה המערבית היו כ־160 טנקים, בהם טנקי חטיבות 460 ו־217, שצלחו במהלך הלילה. מעבר אוגדה 162 לגדה המערבית סימן את תחילתה של הכרעת האויב. עם בוקר היא החלה להתקדם מראש הגשר תוך כיבוש מספר מתחמי אויב והשמדת סוללות טק"א. בגדה המזרחית פתחו כוחות אוגדה 143 את ציר "טרטור", וגשר הגלילים קודם אל התעלה והושק אל המים לאחר חצות הלילה.

ב־19 בחודש נמשכה ההתקדמות מראש הגשר. חלק נוסף מכוחות אוגדה 143 חצה את התעלה, והאוגדה התקדמה צפונה בשתי הגדות, ועד 22 בחודש הגיעה למבואות אסמאעילייה. אוגדה 162 נעה דרומה במרחב גיבל גיניפה ולאורך האגמים המרים כשהיא משמידה כוחות אויב. אוגדה 252 חצתה את התעלה לפנות בוקר ונעה בעקבות אוגדה 162 וממערב לה כדי לכתר את כוחות הארמייה השלישית. עד 22 בחודש הגיעו שתי האוגדות לכביש קהיר-סואץ וניתקו אותו, כשכוחותינו ניצבים בקילומטר ה־101, במרחק 100 ק"מ מבירת מצרים.

ביום זה אמורה הייתה הפסקת האש להיכנס לתוקפה. ב־23 בחודש התברר כי הצדדים אינם מכבדים את הפסקת האש, ולפיכך ניתנה הוראה לאוגדות 162 ו־252 להמשיך להתקדם ולכתר את הארמייה השלישית. אוגדה 162 הגיעה למבואות העיר סואץ, ואוגדה 252 התקדמה דרומה משם וכבשה את עדבייה. בכך הושלם כיתורה של הארמייה. הלחימה נמשכה גם ביום המחרת, ואוגדה 162 ניסתה לכבוש את העיר סואץ כדי להדק

את הכיתור. כוחות שריון וחי"ר פרצו לעיר לטהרה, אך נתקלו בהתנגדות חזקה. חלקם נשארו מנותקים בעיר, וחולצו בלילה. כיבוש העיר לא הצליח, וכוחות האוגדה נותרו במבואותיה. הפסקת האש נכנסה לתוקפה ב-24 באוקטובר, ולחימת צה"ל בגזרה המצרית הסתיימה למחרת, עם סיום חילוץ כל הכוחות הלוחמים בעיר סואץ.

מבצעים עיקריים בחזית המצרית 15-24 באוקטובר

חזית הדרום - מהפסקת האש ועד הסכם הפרדת הכוחות

ארבעה ימים לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף החלו שיחות בין נציגי צה"ל לנציגי הצבא המצרי בקילומטר ה-101 מקהיר. במהלכן המשיכו חילופי אש לאורך קווי הפסקת האש, ומהם נהרגו 17 חיילים ונפצעו 95. השיחות ארכו חודש ימים, ובסופו של דבר הן הצליחו להביא להסכם שבו נקבעו הסדרי העברת אספקה ופינוי פצועים לכוחות הארמייה השלישית הנצורה. כמו כן סוכמו העברת רשימות השבויים בין הצדדים והבנות לגבי חילופי שבויים ביניהם, וניתן אישור לנציגי צה"ל לחפש נעדרים בשטח הנתון לשליטה מצרית.

על אף ההסכמות נדרשו עוד כמה חודשים כדי להסכים להפריד את הכוחות. עקב החלטת מדינות ערב לקצץ את מכסות ייצור הנפט ועקב היווצרות משבר האנרגיה הופעל לחץ בין-לאומי כבד על הצדדים להגיע להבנות. בסוף דצמבר 1973, בחסות המעצמות, הם התכנסו בז'נבה לוועידת השלום, ובינואר 1974 חתמו ישראל ומצרים על הסכם הפרדת הכוחות. עקרונותיו היו נסיגת ישראל לרצועה במרחק של 20 ק"מ מהתעלה, פירוז רצועה של 30 ק"מ ממזרח לתעלה והצבת כוח חירום של האו"ם. יישומו נמשך עד לתחילת מארס 1974 ואפשר לשחרר יחידות מילואים לאחר חצי שנה של שירות.

המלחמה בחזית הצפון

במלחמת יום הכיפורים ניהל פיקוד הצפון, בפיקודו של אלוף יצחק חופי (חקה), את המערכה בחזית הסורית כנגד צבא סוריה שתוגבר ביחידות מצבאות עיראק, ירדן, מרוקו וסעודיה. בחזית לבנון התקיים מאמץ משני כנגד ארגוני המחבלים.

מ"6 באוקטובר בצהריים עד שעות הלילה של 7 בחודש - מגננה ("בלימה")
בבוקר 6 באוקטובר 1973 היה פיקוד הצפון ערוך ללחימה על בסיס יחידות סדירות בלבד. עם פרוץ האש כלל הסד"כ ברמת הגולן שתי חטיבות שריון, חטיבה מרחבית 820 ולה שני גדודי חי"ר ושלושה גדודי ארטילריה. בשעות הצהריים עמדו כוחות הסדיר כנגד סד"כ סורי גדול בהרבה. בצבא הסורי שנערך להתקפה היו שלוש דיוויזיות חי"ר בקו הראשון, שבכל אחת מהן כ-220 טנקים, ושתי דיוויזיות שריון בעורף, ולהן כ-1,200 קני ארטילריה, מערך טק"א צפוף וכ-300 מטוסי קרב. הסורים תכננו לכבוש את רמת

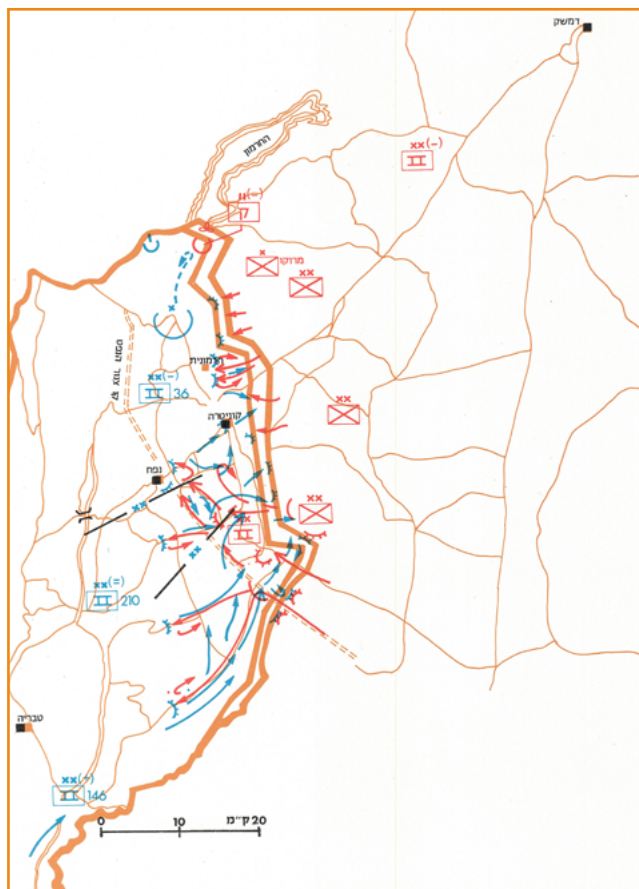
הגולן תוך כ-24 שעות. מתוך הערכה שהמאמץ העיקרי הסורי יהיה בצפון הרמה הופנתה חטיבה 7 לשם מעט אחרי הפתיחה באש, והיא אכן בלמה את האויב על בסיס קו התילים. עד שעות הערב בדרום הפתוח הצליחה חטיבה 188 להשהות את ההתקדמות הסורית, אך בשעות הלילה נפרץ הקו וכוחות סוריים איימו על מרחב נפאח'. מוצב החרמון נפל בידי הסורים בשעות הערב ונותר בידם עד ימים האחרונים של המלחמה. בשעות הלילה העביר פיקוד הצפון את הפיקוד על הכוחות ברמה לידי תא"ל רפאל איתן (רפול), מפקד אוגדה 36.

בבוקר 7 בחודש הטילו הסורים למערכה דיוויזיית שריון, וזו חדרה באזור כודנה, החלה להתקדם לעבר נפאח' והגיעה עד גדרות המחנה. בדרום הרמה הגיעו הסורים עד אזור קצבייה במערב ועד מעבר למושב נוב בדרום. כבר בשעות הלילה המאוחרות של 6 באוקטובר ובבוקר המחרת החלו יחידות המילואים לעלות לרמה. בתחילה התקדמו למרחב נפאח' וציר הנפט מדרום לבסיס, ולאחר מכן - דרך גשר אריק למעלות דרום הרמה. פלוגות וגדודים מחטיבות השריון במילואים 679, 179, והחטיבות הממוכנות במילואים 9, 4 ויחידות נוספות עלו כאשר סיימו להתארגן בימ"חים (יחידות מחסני חירום) ובלמו את הסורים בגזרתן. בשל החיפזון הן עלו עם ציוד וחימוש לא מלאים, ושובש המבנה האורגני של החטיבות, ולכן צוותי קרב חטיבתיים נבנו תוך כדי הלחימה. בצהריים חולקה הרמה בין האוגדות. אוגדה 36 הייתה אחראית לאזורים שמקו נפאח' וצפונה, ואוגדה 210, בפיקודו של אלוף (במיל') דן לנר, הופקדה על דרום הרמה. במאמץ של כוחותינו נבלמו הסורים ונסוגו דרומה מנפאח'. בשעות הבוקר של אותו היום קיבל הרמטכ"ל שתי החלטות מכריעות. האחת, להעביר את המאמץ של חיל האוויר לפיקוד הצפון; והשנייה, להטיל את אוגדת העתודה 146 צפונה.

מבוקר 8 באוקטובר עד ערב 10 בו - מתקפת־נגד בדרום הרמה והמשך המגננה בצפונה

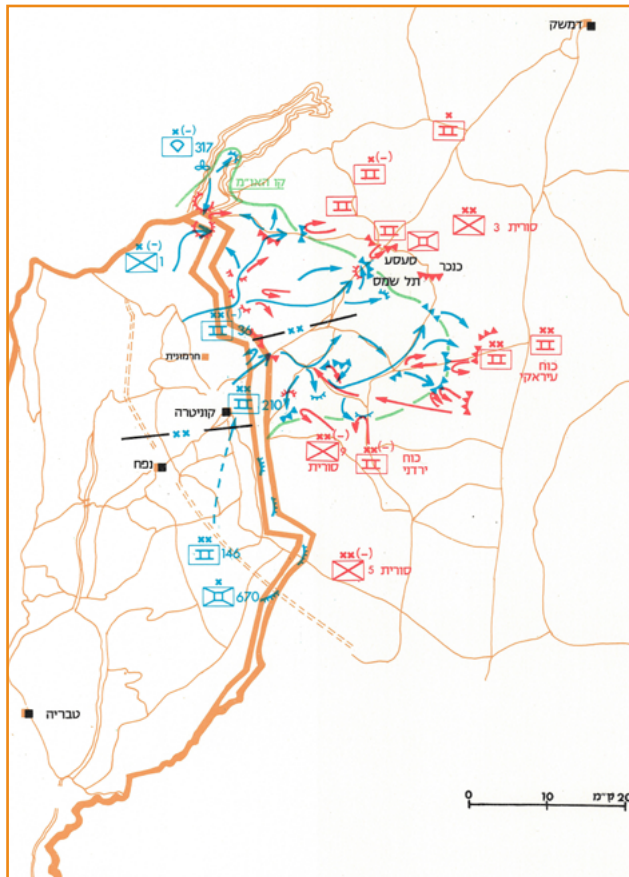
בשעות הבוקר של 8 באוקטובר עבר הפיקוד למתקפת־נגד בדרום הרמה. אוגדה 146 בפיקודו של תא"ל משה (מוסה) פלד שהגיעה ממרכז הארץ קיבלה נוסף על חטיבותיה - חטיבת הטנקים 205 וחטיבה הממוכנת 670 - את חטיבות 4 ו-9. עד 10 בחודש, עם המאמץ המשני של אוגדה 210, ובה חטיבה 179 ובהמשך גם חטיבה 679, הדף הפיקוד את הכוחות הסוריים

מרמת הגולן, למעט מוצבי החרמון. בד בבד המשיכה אוגדה 36 לבלום את הסורים בצפון, וב-9 באוקטובר הם עשו מאמץ עליון להבקיע בפתחת קוניטרה, הגיעו עד החרמונית, אך נבלמו בידי כוחותינו בקרבות שריון בטווחים קצרים ביותר. תוך כדי כך ב-8 בו נערך ניסיון כושל של חטיבת גולני לכבוש שוב את כתף החרמון. לאחר הצלחת התקפת-הנגד, בערב 10 בחודש הוחלט להמשיך בתנופה ולהבקיע לשטח סוריה כדי ליצור איום על דמשק ולהוציא את סוריה ממעגל הלחימה.

מבצעים עיקריים בחזית הסורית 6-10 באוקטובר

מ-11 באוקטובר עד 14 בו - מתקפה לתוך הגולן הסורי (כיבוש "המובלעת")
 ב-11 באוקטובר יצא פיקוד הצפון למתקפה לתוך השטח הסורי. אוגדה 36 נלחמה בחלק הצפוני, אוגדה 210 - מדרומה, ואוגדה 146 נשארה בחלקה הדרומי של רמת הגולן למנוע מתקפה סורית. אוגדה 36, עם חטיבה 7 ועם חטיבת גולני, יצאה בשעות הבוקר, ובצהריים הוטלה אוגדה 210 למערכה והתקדמה עם חטיבות 179 ו-679. ההתקדמות הייתה קשה מאחר שהיחידות הסוריות נערכו שוב במערכי הגנה סדורים והפעילו אש ארטילרית ונ"ט כנגד הכוחות התוקפים. ב-12 בחודש הופתעה אוגדה 210 מהתקפה של דיוויזיה עיראקית שהגיעה מכיוון דרום-מזרח של הטריז ("המובלעת"), אולם היא נערכה ובלמה התקפה זו. במהלך היוםיים הבאים נמשכו הקרבות כאשר כוחות הפיקוד מרחיבים את השטח הנכבש ומייצבים את מערך ההגנה בו.

מבצעים עיקריים בחזית הסורית 11-24 באוקטובר

לאחר ייצוב הטריז (המובלעת) עד הפסקת האש ב-24 בחודש - לחימה בהתקפות נגד סוריות, פשיטות וקרבות מקומיים

ב-15 בחודש ערכה אוגדה 210 פשיטות משוריניות ורגליות על המתחמים הסוריים. אף שב-16 בו יצאו יחידות סוריות, עיראקיות וירדניות להתקפה גדולה אחרונה כנגד כוחות הפיקוד, גם ביום זה בלמו היחידות השחוקות של פיקוד הצפון את האויב. למחרת החליפה אוגדה 146 את אוגדה 210 בחלקו הדרומי של הטריז, והאחרונה ירדה להתארגנות במרחב נפאח'. חטיבה 670 קיבלה את האחריות להגן על דרום הרמה ככוח פיקודי.

התקפות נגד סוריות מקומיות נערכו בימים הבאים. בתגובה תקף צה"ל עמדות סוריות, פשט עליהן וקידם תותחים לירי על מרחב דמשק. מ-20 באוקטובר עד הפסקת האש, מלבד כיבוש החרמון ב-21-22 בחודש בידי חטיבת גולני וחטיבת הצנחנים במילואים 317, אופיינה הפעילות בחזית הסורית בתגבורי כוחות, בהתארגנות, באש ארטילרית ובפעולות זעירות של מארבים ופשיטות.

הלחימה במובלעת הסורית עד הסכם הפרדת הכוחות

עם כניסת הפסקת האש לתוקף נותרו כוחות צה"ל להגן על רמת הגולן ועל שטח מובלעת של כ-400 קמ"ר בתוך שטח סוריה. על אף ההסכם לא פסקה האש. חילופי אש ופעולות איבה ליוו את כל משך השהייה בשטח הסורי, ושימשו את הסורים כאמצעי להפעיל לחץ על ישראל בזמן המשא ומתן על הסכם הפרדת הכוחות. בעיני ישראל נחשבה האחיזה בשטח המובלעת הסורית זמנית, ונועדה למטרות משא ומתן ולאחיזה טקטית טובה יותר בשטח במקרה של התקפה סורית. המדיניות הייתה להימנע מסיכונים מופרזים ומנפגעים, לשחרר אנשי מילואים ככל האפשר ולחסוך במשאבים חומריים. מדיניות זו השפיעה על תנאי המחיה, המיגון ורמת התשתיות שהתבססו ברובן על הקיים בשטח.

צה"ל נערך במובלעת בכוחות חי"ר הפרוסים בקו המוצבים הקדמיים, רובם על בסיס התילים הגעשיים. בעורפם היו כוחות שריון ניידים וסוללות תותחים לסיוע. עיקר הלחימה בגזרה התבטאה בחילופי אש ארטילריים לעיתים בתגובה על ירי סורי ולעיתים בימי קרב יזומים. נוסף על כך נערכו מארבים, סיורים ופשיטות על עמדות סוריות שבחזית קו המוצבים.

השהייה בגזרת החרמון הייתה חריגה בגלל תנאי מזג האוויר, הגובה הרב, בעיית הנגישות ותדירות חילופי האש הארטילריים. בנובמבר 1973

הוחלט לנטוש את שיא החרמון בחורף. המערכה חודשה עם בוא האביב, כשכוחות סוריים החלו לסלול דרך במעלה ההר משטחם. ישראל הפעילה מטוסי קרב, לראשונה מהפסקת האש, ואלה תקפו מטרות בחרמון ובגזרה כולה. התבססות צה"ל מחדש בשיא החרמון באביב 1974 לוותה באש ארטילרית סורית תדירה וקשה ובתנאי מחיה מאתגרים.

בחורף לא הייתה התקדמות במשא ומתן המדיני בין ישראל לסוריה. ב-7 במאוס 1974 הביא הקיפאון המדיני את נשיא סוריה להורות על חידוש הלחימה, וזו הגיעה למרב העוצמה בחודשים אפריל ומאי. בתחילת מאי, בתיווכו של מזכיר המדינה האמריקאי הנרי קיסינג'ר, חודש המשא ומתן על הפרדת הכוחות, וב-31 בו נחתם ההסכם והביא את חילופי האש לסיומם. נסיגת צה"ל משטחי המובלעת הייתה הדרגתית והסתיימה ב-26 ביוני, עם היערכות כוחות צה"ל בשטחי רמת הגולן, בקו הפסקת האש משנת 1967 ("הקו הסגול"), למעט שטחי העיר קוניטרה וצומת רפיד שנמסרו לסוריה. ההסכם לווה בערביות בין-לאומיות, ובין השאר, הוקם כוח או"ם כדי לפקח ולשמור על הסכם ההפרדה. במסגרת ההסכם החליפו הצדדים שבויים והחזירו גופות חללים. מהפסקת האש עד להסכם הפרדת הכוחות נהרגו 56 חיילים ושלושה אזרחים בשטחי המובלעת והחרמון, ו-234 נפצעו.

גזרת לבנון

בראשית שנות השבעים, אף שלא הייתה במוקד, נחשבה חזית הלבנון אזור רגיש. גם אם העריכו כי צבא לבנון יימנע מפעולות התקפיות, תחנות מכ"ם (בתחום לבנון) היו עלולות להקל על חיל האוויר הסורי להעביר מידע ולהכביד על חיל האוויר הישראלי. נוסף על כך זירת הגבול הייתה עלולה להתחמם בפעולות מחבלים שישאפו להפגין את תרומתם למאמץ המלחמה, לרתק כוחות או אף להסיחם מגזרות אחרות, ולעורר מרי אזרחי בישראל מאחורי החזית.

במלחמה עצמה, גזרת לבנון הייתה גזרה משנית של פיקוד הצפון. חטמ"ר מירון נשא באחריות לכל גזרת גבול לבנון, לרבות הר דב, ופעל עם כוחות חי"ר, מג"ב וארטילריה מועטים יחסית. המחבלים קידמו כוחות מצוידים במרגמות ובמטל"רים (מטולי רקטות) מהבסיסים שבעורף ה"פתחלנד" וממחנות הפליטים שבביירות ושבחוף לבנון לגזרת החרמון ולגזרה המרכזית שבדרום לבנון. הם ראו הישג בפעילות שתרתק כוחות ישראלים.

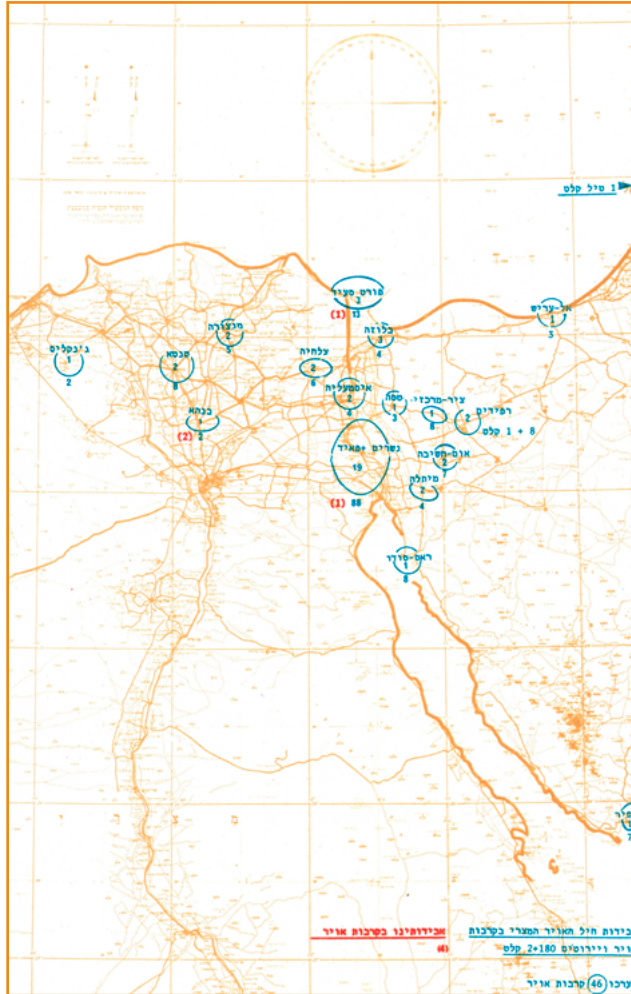
המחבלים פעלו לאורך כל הגבול, אך מיקדו את פעולותיהם בעיקר ביישובים שבגבול אצבע הגליל: כשליש מ-130 הפעולות העיקריות אירעו שם. עוצמתן הייתה גבוהה בראשית המלחמה ושככה אחרי 10 באוקטובר. גם בליל 23-24 בחודש פעלו המחבלים הפלסטינים אף שנראה שהסורים וממשלת לבנון תבעו מהם להפסיק את פעילותם מלבנון כדי שלא להמציא לישראל תירוץ ליזום המשך לחימה, אולם אלה קיבלו ממפעיליהם הוראה להמשיך.

חיל האוויר במלחמה

כלקח ממלחמת ששת הימים חיזקו חילות האוויר הערביים את הגנת שדות התעופה ובנו מערכים צפופים של טק"א ממגוון סוגים, ואלפי תותחי נ"מ. בהשקעה של נתח גדול מתקציב הביטחון התעצם חיל האוויר והגביר פי כמה את כושר התקיפה שלו, אבל לא מצא פתרון לאתגר שהציבו הטילים, והעריך כי יידרשו לו 48 שעות כדי להשיג עליונות אווירית לפני שיוכל לסייע לכוחות היבשה.

המלחמה נפתחה בתקיפות אוויר מצריות וסוריות, שגרמו נזק מועט, ובהנחתות של כוחות קומנדו ממסוקים, שנכשלו באבדות כבדות בחזית סיני והצליחו בחרמון. לנוכח המצוקה בחזית נדרש חיל האוויר להתחיל לסייע לכוחות היבשה עוד לפני שהושגה עליונות אווירית. בבוקר היום השני למלחמה, במבצע "תגר", תקף חיל האוויר את מערך הטק"א המצרי שמעל תעלת סואץ, אולם לאחר מטס הכנה הוסט המאמץ לחזית הסורית בניסיון לבלום את ההבקעה שבדרום רמת הגולן. לפני הצהריים נכשל הניסיון לתקוף את הטק"א הסורי במבצע "דוגמן 5", והוא הסתיים באבדות כבדות. בהמשך היום ובימים הבאים תקף חיל האוויר גשרים שעל תעלת סואץ ופגע בכמה מהם, אבל הם תוקנו במהירות. בימים הראשונים של המלחמה סבל חיל האוויר מאבדות כבדות והישגיו היו מוגבלים. בהמשך פעל בכמה מאמצים עיקריים:

הגנה אווירית - לאורך כל המלחמה הודות לפעילות מטוסי יירוט, מערך הנ"מ ואש של כוחות היבשה לא הצליחו חילות האוויר הערביים להשפיע על שדה הקרב באופן ניכר, וסבלו אבדות כבדות ביותר בגיחות התקיפה המעטות שלהם.

תוצאות קרבות אוויר בחזית המצרית

תקיפות שדות תעופה - מהיום השני למלחמה תקף חיל האוויר שדות תעופה במצרים ובסוריה, ובסך הכול הקדיש לכך כ-6% מגיחות מטוסי הקרב. תקיפות אלו לא השיגו תוצא (אפקט) דרמטי כמו במלחמת ששת הימים, אבל הן הובילו לקרבות אוויר המוניים שבהם הופלו עשרות מטוסי אויב, ותרמו לכך שכ-90% מגיחות האויב הוקדשו לפטרולים הגנתיים במקום לתקיפה.

תקיפות מטרות אסטרטגיות בסוריה - לאחר שסוריה שיגרה טילים לבסיס רמת דוד, החלה ישראל לתקוף מטרות בעומק סוריה, ובכללן את מבנה המטכ"ל הסורי. אף שתקיפות אלו גרמו לנזק כלכלי כבד, הן לא השפיעו על קבלת ההחלטות הסוריות.

תקיפות מכ"מים ומערכי טק"א - לאחר כישלון התקיפה ברמת הגולן ב-7 באוקטובר לא ניסה חיל האוויר להשמיד את מערך הטילים הסורי, ועבר לשחיקה הדרגתית של המערך המצרי לאורך התעלה, מצפון לדרום. בסדרת מבצעים, שלאחר צליחת התעלה סייעו גם פשיטות משוריניות להם, חוסל מערך הטק"א המצרי בחזית, ובעקבות זאת בימים האחרונים למלחמה היה חיל האוויר מסוגל להשתתף ביעילות בלוחמת היבשה.

סיוע קרוב והשתתפות בלוחמת היבשה - בהיעדר עליונות אווירית בחזית לאורך רוב המלחמה, היכולת של חיל האוויר לתקוף ביעילות את כוחות האויב הייתה מוגבלת בהשוואה לציפיות מוקדמות. הוא הקדיש 46% מגיחות מטוסי הקרב שלו למשימה זו, וספג בה 60% מהאבדות.

מערכי התובלה והמסוקים מילאו משימות תובלה ופינו אלפי פצועים. כמו כן ערכו מבצעים מיוחדים ומשולבים, שבהם הוטסו כוחות לעומק שטח האויב, החשוב שבהם מבצע "קינוח" לכיבוש החרמון.

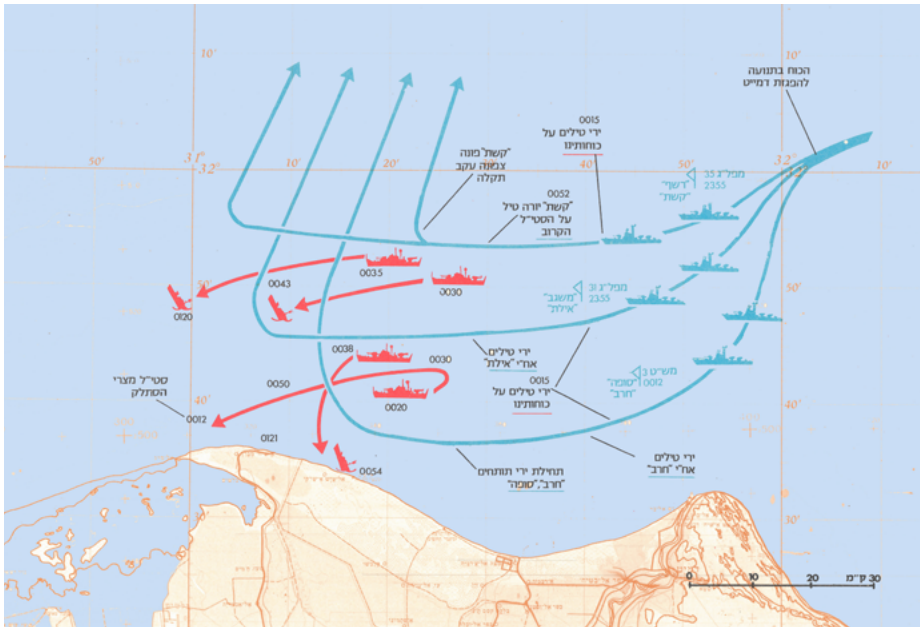
במלחמה איבד חיל האוויר 109 כלי טיס, 102 מהם מטוסי קרב. כמעט כל המטוסים נפגעו מאש נ"מ - כחצי מטילים וכחצי מתותחים. חילות האוויר הערביים איבדו יותר מ-430 מטוסים, 277 מהם נפלו בקרבות אוויר, שבהם השיג חיל האוויר יחס הפלות של 1 ל-35.

חיל האוויר הוכיח נחישות וכושר הסתגלות. הוא גילה עליונות בולטת על חילות האוויר הערביים, אולם בשל מערכי ההגנה האווירית התקשה לסייע לכוחות הקרקע ולא עמד בציפיות הגבוהות שתלו בו לפני המלחמה.

חיל הים במלחמה

במלחמת יום הכיפורים לחיל הים היו ארבע משימות עיקריות בשתי זירות לחימה: השגת שליטה בים ושמירה על חופי המדינה; השמדת כלי שיט עוינים; הפגזת יעדי חוף בסוריה ובמצרים; ואבטחת נתיבי השיט של ספינות סוחר.

מתחילת הלחימה נקט החיל גישה התקפית, וזו הביאה לידי ביטוי את יתרונותיו היחסיים באמצעי הלחימה ובתורת הלחימה. **בזירת הים התיכון** בערב הראשון למלחמה ניצחה שייטת 3 בקרב הטילים הראשון בהיסטוריה, שנערך באזור לאטקיייה כנגד ספינות הצי הסורי. יומיים לאחר מכן הצליחה להשמיד גם את ספינות הטילים המצריות בקרב דמייט-בלטים. כך נאלצו ציי מצרים וסוריה להסתגר בנמליהן. בגזרה הסורית עבר חיל הים להפגיה יעדי חוף, בהם מכלי דלק, שבאותה עת נחשבו מטרות שפגיעה בהן תזרז את סיום הלחימה בסוריה. בגזרה המצרית אסר הדרג המדיני לתקוף את נמלי אלכסנדרייה ופורט סעיד. לכן ערך החיל סיורים אלימים והפגיה יעדי חוף בניסיון למשוך את הספינות הנותרות לקרב נוסף. לאורך המלחמה שללה הפעילות ההתקפית בכללותה את יכולות הלחימה והיוזמה של הצי הסורי והמצרי.

קרב דמייט-בלטים

בזירת ים סוף נערכו בעיקר פשיטות של לוחמי שיטת 13 ויחידה 707 וסיורים של סירות דבור. הפשיטות היו על מעגנים מצריים שבצפון הגדה המערבית של מפרץ סואץ, והללו סייעו לסכל תגבור דרך הים של הכוחות המצריים שבדרום סיני. בפשיטות הוטבעו שתי ספינות טילים במעגן ע'רדקה וסירות דיג חמושות במעגן ראס ע'ריב. בקרב נוסף הוטבעה סירת משמר מצרית באמצעות סירות דבור. ברוב המלחמה נותר מערך הנחתות בכוננות להנחית כוחות משוריינים בגדה המערבית של מפרץ סואץ, אף שלבסוף לא הופעל למטרה זו. לאחר כיבוש עדבייה בידי כוחות היבשה, השתלטו סירות דבור על הנמל וסייעו לפנות שבויים ושלל.

חיל הים אבטח את נתיבי השיט לנוכח הכרזת סוריה ומצרים על סגר בים התיכון ובמפרץ סואץ. בשלב ראשון סיפק החיל הנחיות ביטחון לספינות ישראליות וניטר את תנועתן. לקראת סוף המלחמה השתתפו ספינות הטיילים בליווי ובאבטחה של תנועת ספינות נושאת רכש ביטחוני בים התיכון, ונערכו סיורים לאבטח את השיט במצרי מסינה. בעקבות פעילותו לא הותקפו כלי שיט בזירת הים התיכון, אולם בזירת ים סוף היה המצב שונה. בפרוץ המלחמה נורו טילי טורפדו לעבר שתי מכליות, אך הללו לא פגעו במטרתם. לאחר הפסקת האש נפגעו שתי מכליות ממוקשים מצריים.

חיל הים הצליח לשמר רצף של פעולות התקפיות בשתי הזירות הימיות, להטביע יותר מ-12 ספינות אוסא וקומאר מצריות וסוריות, לפגוע בכלי שיט נוספים, במעגנים ובמטרות חוף. אף שספינות האויב ירו לעבר ספינות חיל הים 50 טילי סטיקס, לא נפגעה אף ספינה ישראלית. שיעור הנפגעים הכולל של החיל במלחמה היה נמוך ביותר. הישגיו, ובייחוד הצלחותיו בקרבות ספינות הטיילים, הסירו את דאגות המטה הכללי מהנעשה בזירה הימית.

גזרת פיקוד המרכז

בגזרת פיקוד המרכז שררה רגיעה במהלך כל המלחמה. ב-7 באוקטובר הורחבה גזרת הפיקוד לכל אורך הגבול עם ירדן כדי ששני הפיקודים האחרים יוכלו להתרכז בלחימה בחזיתות. ננקטו צעדי כוננות ונפרסו כוחות בהתאם לתוכניות למקרה שירדן תצטרף למלחמה ותתקוף בגזרת הפיקוד, אך הגזרה נשארה רגועה.

תוצאות המלחמה והשלכותיה

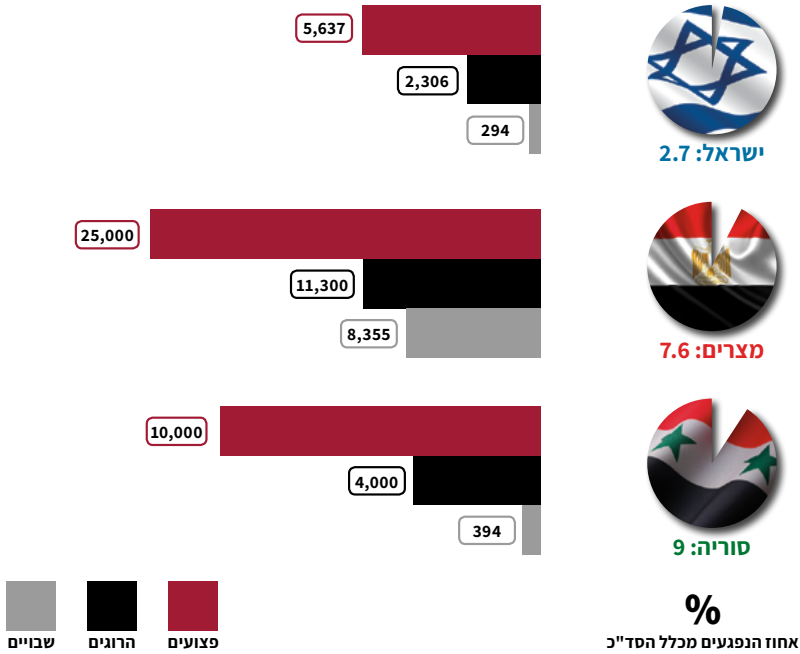
התוצאות הצבאיות של מלחמת יום הכיפורים

הישגים קרקעיים וימיים - למרות תנאי ההתחלה הגרועים ולמרות ההישגים הצבאיים של סוריה ושל מצרים בימים הראשונים של המלחמה הצליח צה"ל בחזית הסורית להחזיר את השליטה על כל השטח הישראלי של רמת הגולן, לכבוש שטח של כ-400 קמ"ר בשטח הסורי ולהגיע למרחק של 40 ק"מ מדמשק. תוצאות המלחמה בחזית המצרית היו פחות חד-משמעיות. צה"ל הצליח להשתלט על שטח בגודל של 1,600 קמ"ר בצד המערבי של התעלה, לכתר את כוחות הארמייה השלישית בגדה המזרחית של תעלת סואץ ולהגיע למרחק של 101 ק"מ מקהיר. לעומת זאת הצבא המצרי הצליח להחזיק בראשי גשר של שתי הארמיות בשטח של כמעט 1,200 קמ"ר בגדה המזרחית של תעלת סואץ חרף התקפות צה"ל. למצרים ולסוריה לא היו הישגים ימיים התקפיים, אך עד תום המלחמה נותר הסגר המצרי בבאב אל-מנדב.

אבדות הצדדים - מפרוץ המלחמה ועד הפסקת האש (24 באוקטובר) נהרגו 2,306 חיילי צה"ל, נפצעו 5,637 ונפלו בשבי 294 חיילים. עד לחתימה על הסכמי שביתת הנשק עם מצרים ועם סוריה נהרגו 17 חיילים בלחימה בחזית הדרום ו-56 ברמת הגולן. מפרוץ המלחמה ועד להסכם שביתת הנשק עם סוריה נהרגו 2,689 חיילים (מכלל הנסיבות), 16 מהם חללים שמקום קבורתם אינו נודע עד היום. בסך הכול נפגעו 2.6% מכלל הסד"כ של צה"ל.

על פי הערכות המודיעין, עד להפסקת האש נהרגו 11,300 חיילים בצבא המצרי, נפצעו 25 אלף, ו-8,355 נפלו בשבי. סך הנפגעים במלחמה עמד על 6.7% מכלל הסד"כ. לצבא הסורי נהרגו כ-4,000 חיילים, כ-10,000 נפצעו, ו-394 נפלו בשבי שהם 7.5% מהסד"כ. לכוחות המשלוח (עיראק, ירדן ומרוקו) נהרגו כ-330 חיילים, וכ-500 נפצעו.

נפגעים במלחמת יום הכיפורים: ישראל, מצרים וסוריה

נפגעי המלחמה

השפעות מלחמת יום הכיפורים על החברה הישראלית

ההפתעה מעצם פריצת המלחמה, קריסת קו ההגנה בצפון ובדרום, מספרם הרב של הנפגעים ומשך המלחמה עוררו שאלות קשות לגבי התנהלות הדרג המדיני ומפקדי צה"ל לפני המלחמה ובמהלכה. עוד במהלך הקרבות נמתחה ביקורת זו, ולאחר סיומם אמרה ראש הממשלה כי יש לבדוק את התנהלות הממשלה וצה"ל במלחמה, אך הדגישה שהדבר ייעשה כדי לתקן את הליקויים ולא כדי להביא לעריפת ראשים. לאחר התגברות הלחץ הציבורי, ב-21 בנובמבר, החליטה הממשלה להקים ועדת חקירה ממלכתית בראשות נשיא בית המשפט העליון, השופט שמעון אגרנט. הממשלה הגדירה את נושאי הבדיקה: תהליך קבלת ההחלטות בממשלה ובצה"ל, הערכות המודיעין בימים שקדמו למלחמה, צעדי המוכנות שננקטו לקראת המלחמה והמהלכים הצבאיים עד לבלימה.

הקמת ועדת אגרנט ותוצאות הבחירות לכנסת בינואר 1974 לא שיככו את הביקורת הציבורית כנגד הדרג המדיני וכנגד הממסד הביטחוני. השחרור המסיבי של אנשי המילואים לאחר הסכם הפסקת הנשק עם מצרים הצית שוב את המחאה שהובילו לוחמי המילואים. בתחילת פברואר, יומיים לאחר ששחרר משירות המילואים, החל מוטי אשכנזי, שהיה מפקד מעוז "בודפשט", בשביתת מחאה מול משרד ראש הממשלה בדרישה ששר הביטחון יישא באחריות מיניסטרילית ויתפטר מתפקידו. בהדרגה התווספו אלפים לדרישה מהדרג הפוליטי לשאת באחריות למלחמה ולפרוש מהחיים הפוליטיים. המחאה שייצגה את כל הקשת הפוליטית, שיקפה בעיקר חוסר אמון בהנהגה הפוליטית הישנה ורצון להחליף את דור המייסדים בדור צעיר יותר.

ב־1 באפריל פרסמה ועדת אגרנט את דו"ח הביניים. הוועדה לא מצאה דופי בהתנהלותם של ראש הממשלה ושל שר הביטחון, וקבעה שהאחריות המיניסטרילית של השניים צריכה להיות נידונה בבמה הפוליטית-ציבורית ולא המשפטית. רק לאחר לחץ ציבורי ופוליטי כבד התפטרה גולדה מתפקידה ב־11 בחודש, וכעבור כחודשיים הוקמה ממשלה חדשה.

בשונה מהמסקנות לגבי הדרג המדיני, קבעה הוועדה שהרמטכ"ל דוד אלעזר (דדו) נושא באחריות אישית לאופן שבו הופתע צה"ל מפרוץ המלחמה והמליצה לסיים את כהונתו. נוסף על כך נערכו חילופים רבים בצמרת צה"ל ואמ"ן עקב המלצות הוועדה.

מסקנות הביניים של ועדת אגרנט ולכתה של ההנהגה המדינית והצבאית לא הקלו את הזעזוע שפקד את החברה הישראלית בעקבות המלחמה. למרות השינויים בצמרת צה"ל החלו להתגלות בקיעים באמון של החברה הישראלית בצה"ל, ואלה באו לידי ביטוי בשיח ביקורתי יותר כלפי הממסד הביטחוני.

ההשלכות המדיניות של המלחמה

בשנים שלאחר המלחמה נמשך התהליך המדיני בין ישראל למצרים. בספטמבר 1975 הגיעו שני הצדדים להסכם נוסף ("סיני 2"). עיקרו נסיגה ישראלית מקו המעברים ומשדות הנפט לאורך מפרץ סואץ ופירוץ השטח שנעזב. התהליך המדיני בין ישראל למצרים לא נעצר, ובנובמבר 1977 הגיע נשיא מצרים אנוואר סאדאת לירושלים. לאחר ועידת קמפ דייוויד (1978) נחתם הסכם השלום במאוס 1979, והוא כלל נסיגה מלאה של

ישראל משטח סיני תמורת כינון יחסי שכנות בין שתי המדינות. ההסכם הביא לפירוז מרחב הגבול, להגבלת סדר הכוח הצבאי בסיני ולהקמת כוח משקיפים רב-לאומי. הודות לכך פסק מצב המלחמה ששרר בין שתי המדינות. ב-1982 הושלמה הנסיגה לקו הגבול הבין-לאומי לאחר שפוננו היישובים הישראליים שהוקמו בסיני. בכך הפכה הזירה המאיימת ביותר על ישראל לגבול של שלום.

בניגוד לתהליך המדיני עם מצרים, בשנים שלאחר המלחמה לא נערכו מגעים מדיניים עם סוריה, והללו התעוררו רק בשנות התשעים, אך לא הבשילו להסדרים מדיניים. למרות זאת נשמר השקט בחזית הסורית. בעידוד סוריה, אך לא רק מסיבה זו, הפכה לבנון לחזית הלחימה העיקרית של צה"ל נוסף על מרחבי עזה ויהודה ושומרון.